

МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ: СИСТЕМНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто питання про природу соціальної реальності та засоби отримання знання про неї. Обґрунтовано висновок, що найефективнішою методологією для дослідження соціальної реальності є моделювання – один із найпотужніших методологічних засобів соціального пізнання і соціального управління.

Keywords: *social reality, methodology, designing, system attitude.*

Ключові слова: *соціальна реальність, методологія, моделювання, системний підхід.*

Ключевые слова: *социальная реальность, методология, моделирование, системный подход.*

Для соціології питання про природу соціальної реальності та засоби отримання знання про неї є й досі актуальним. Надзвичайна складність дослідження соціальної реальності робить проблематичним її вичерпне розв'язання в рамках шкіл і напрямів соціальних досліджень, які вже склалися. Темпи соціальних змін є такими, що потребують і змін теоретико-методологічних передумов і стратегічних принципів пошуку нової парадигми соціології, співзвучної соціальній реальності, яка змінюється.

“...Авторитет соціології падає”, – так оцінює нинішній стан науки один з найвизначніших соціальних теоретиків сучасності Ніклас Луман; відчутним є “враження виснаження або зневіри”, а “в цілому як теоретична, так і методологічна дискусія стагнуть і, очевидно, не відповідають часові” [1, с. 244]. Бо час змушує-таки визнати, що можли-

вості розвитку соціологічного знання в запропонованих раніше підходах практично вичерпані. Теоретичні парадигми, які склалися, не дають змоги *несуперечливо* пояснити глобальні зміни, що відбулися в соціальному житті людства: “...всі теорії, які нині претендують на роль об’єднано-універсальних парадигм, кардинально суперечать одна одній. ...Жодна з нині діючих соціологічних парадигм не дає всеохопного знання соціальної реальності” [2, с. 104] – базової категорії соціології.

Чому так сталося, адже розвиток системи соціологічного знання останніми десятиріччями характеризує його як багаторівневе і поліпарадигматичне? Це рятує від догматизму, забезпечує різноманітність підходів і... І дає підстави зробити висновок про неосяжність сучасного теоретичного та методологічного дискурсу в соціології, безмежність існуючих точок зору в теоретичній соціології, подрібненість і фракційність теоретичних шкіл, розмежування конкуруючих теоретиків, “безліч парадигматизів”, що множаться, як метастази пухлини, загрожуючи соціології катастрофічними наслідками й залишаючи відчуття “теоретичного звалища” [2, с. 242]. “Диявол плюралізму теорій” породжує безмірність проблем, які потребують наукового пояснення.

З огляду на внутрішню організацію соціологія є не стільки системою, скільки гігантським конгломератом, сукупністю системних та системоподібних утворень: ідей, теорій, концепцій, гіпотез, учень, методологій, методик тощо. Така методологічна різноманітність ускладнює, ба й унеможлиблює зіставлення результатів досліджень соціальної реальності.

Аналізуючи природу соціальної реальності, як вона відображена в соціологічній традиції та сучасних теоріях [3], доходимо висновку, що, обираючи дослідницьку стратегію, соціологи керуються “стереофонічним почуттям багатомірності” соціальної реальності. Але надмірна увага до певних аспектів соціальної реальності загрожує втратою цілісної уяви про неї.

Найбільш цілісне уявлення про соціальну реальність як втілення суспільних процесів і явищ матимемо, розглядаючи цю реальність в єдності її об'єктивних і суб'єктивних вимірів – як сукупність людських дій, взаємодій, відносин, норм, процесів, явищ, інститутів та приписуваних їм сенсів і значень, котрі належить розшифрувати, інтерпретувати й пояснювати, тобто розуміти. Іншими словами, фактичність соціальної реальності мислилася як продукт не лише дій і взаємодій індивідів і груп, а й розуміючої, інтерпретаційної здатності цих індивідів, котрі вносять внутрішній сенс у свої дії. Це означає, що соціальна реальність створюється й організовується під впливом не лише причинових, а й цільових (значущих, ціннісних) факторів. Крім того, вона виявляє себе на кількох рівнях: подій і фактів, що можуть спостерігатися; приписуваних їм внутрішніх сенсів і значень, які не спостерігаються, але інтерпретуються.

Отже, численні концепції природи і сутності соціальної реальності подають її у вигляді або макро- й мікроконтинууму, або континууму об'єктивно-суб'єктивного. Ланцюжок від мікро- до макрорівня соціальної реальності передбачає такі ланки: індивіди, або діючі особистості та їх взаємодія; соціальні групи, соціальні інститути й організації; типи суспільств і типи цивілізацій. Об'єктивний рівень утворюють діючі індивіди, соціальні дії і взаємодії, структури управління, закони, соціальні й економічні інститути та інституції. Суб'єктивний рівень представлений такими явищами, як соціальні установки, норми, цінності, ціннісні орієнтації, культурні символи тощо.

Установки методологічного плану простежуються й в усіх соціологічних теоріях. Є й такі концепції, що мають суто методологічний характер (наприклад, соціометрія або етнометодологія). Зрештою ж усі методологічні засади можна об'єднати в певні групи:

- методологічні парадигми позитивізму, неопозитивізму та емпіризму;
- методологічні установки структуралізму та функціоналізму;

– методологічні концепції розуміючої соціології, феноменології та етнометодології;

– методологічні та методичні установки соціометрії.

За характером принципів методологічних підходів до аналізу суспільства всі соціологічні парадигми можна поділити на дві великі групи. Першу утворюють *структуралістські парадигми*, які розглядають організацію, функціонування і розвиток суспільства як єдиного цілого, тобто на його макрорівні. Друга група – це *інтерпретаційні парадигми*, які роблять наголос на вивченні й інтерпретації людської поведінки на мікрорівні.

До основних макросоціологічних парадигм належать структурний функціоналізм і марксизм. Найвідоміші мікропарадигми – концепція соціальної дії М.Вебера і такі сучасні парадигми, як символічний інтеракціоналізм, феноменологія, етнометодологія. Прихильники парадигми соціальної дії одностайні в тому, що соціологам першою чергою треба зрозуміти й інтерпретувати поведінку людей і розкрити ті смисли, яких самі люди їм надають.

Представники феноменологічної парадигми головну увагу зосереджують на внутрішній роботі людської свідомості – на способах осмислення навколишнього світу й класифікації його явищ. Щоб зрозуміти соціальне життя, на думку феноменологів, необхідно вивчити спосіб, за допомогою якого люди за категоріями розрізняють конкретні явища.

В історії соціологічної думки завжди робилися *спроби ліквідувати розрив між макро- та мікросоціологічними парадигмами*. М.Вебер був чи не першим, хто спробував це зробити. Ключові методологічні засади розуміючої соціології Вебера – раціональність, раціоналізація, цілераціональна поведінка.

Очевидних результатів у цьому сенсі досяг П.Сорокін, створивши так звану *інтегральну соціологію*, яка вивчає суспільство, його явища, взаємовідносини індивіда і груп людей з суспільством з позицій аналізу співіснування

множини соціокультурних систем, які перебувають у стані складного руху – за горизонталлю, за вертикаллю й у вигляді флуктуацій (коливання). Методологічні засади його підходу передбачають органічне поєднання інтуїтивного, емпіричного і раціоналістичного методів. За такою парадигмою аналіз суспільства на макро- й на мікрорівні практично втрачає свою специфічність.

Останнім часом спостерігаються спроби ліквідувати розрив між структуралістськими та інтерпретаційними парадигмами. Адже ані структура, ані дія не можуть існувати незалежно одне від одного, тож саме соціальні дії людей створюють і відтворюють структури, які в підсумку можна розглядати як зразки поведінки людей.

До основних теоретико-методологічних засновків етно-методології – порівняно нової соціологічної парадигми – належать такі положення:

- суспільство як таке втрачає ознаки об'єктивної реальності;
- соціальна реальність постає як система взаємодій;
- сама взаємодія розуміється не як реальний акт фізичної взаємодії, а як реалізація духовних (мовних) контактів, що ґрунтуються на інтерсуб'єктивному значенні мовних одиниць; тобто соціальна реальність постає як онтологізація значень і змістів слів; вона конструюється в ході мовної комунікації;
- соціальна реальність динамічна, мінлива, унікальна й неповторна; її об'єктивність, повторюваність і закономірність є лише результатом застосування загальнотеоретичних понять як квазікатегорій. Об'єктивованість соціальної реальності (як чогось усталеного й повторюваного) здійснюється лише в науці як перехід від індексних суджень побутової мови до об'єктивних узагальнених суджень мови науки.

Пошуки методології, придатної для дослідження таких високих за рівнем складності й диференційованості систем, як соціальна реальність, неминуче приводять нас до

моделювання – ефективного і гнучкого загальнонаукового інструменту дослідження. Моделювання доволі поширене в міждисциплінарних системних дослідженнях. Воно орієнтується на методологічну установку: “Пізнати складну систему – означає побудувати її системну модель”.

Дослідження соціальної реальності значною мірою має базуватися на методологічних засадах системного аналізу і моделювання. Ця принципова позиція сучасного наукознавства ґрунтується на постулатах: (1) системність притаманна будь-яким утворенням – від людини до суспільства і (2) соціальне моделювання – один з найпотужніших методологічних засобів соціального пізнання і соціального управління. Суспільство, системи соціального порядку – не штучне утворення, а об’єктивна сукупність органічно взаємопов’язаних соціальних феноменів. Тож завдання дослідника полягає не у довільному конструюванні певної системної єдності з елементів думки і нав’язуванні її суспільству, а у виявленні системності в самому суспільстві й адекватному відображенні її у мисленні.

Моделювання є специфічним способом пізнання, за якого одна система (об’єкт дослідження) відтворюється в іншій (моделі). Модель соціальної системи немислима без дотримання принципу єдності суспільства і природи, принципу практики як критерію істинності теорії взагалі і моделей зокрема. Головною ознакою моделі є її відповідність, подібність системі-оригіналу.

Процес моделювання виступає як єдність трьох стадій:

- вивчення параметрів реальної системи і побудова на цій основі її моделі;
- дослідження моделі;
- екстраполяція досліджених якостей моделі на її оригінал.

Моделювання соціальних систем докорінно відрізняється від моделювання систем фізичних, хімічних тощо. Вивчивши дослідним шляхом якості елементів фізичної системи, дослідник отримує модель її поведінки. Інша річ –

соціальна система, тобто група, суспільство. Тут компоненти системи не ідентичні, їх поведінка не детермінована так жорстко, як у системі фізичній. У соціальній системі кожен “компонент” – людина – не тотожний один одному. Його поведінка визначається не тільки поведінкою системи, зовнішніми впливами, а й внутрішнім станом.

Модель соціальної системи покликана інтегрувати об’єктивні закономірності системи з метою, яку ставить перед собою система в цілому та її компоненти зокрема. Начало соціології як науки – не явища, предмети, а сенси, образи, моделі, – концептуальні каркаси дійсності. У межах своїх компетенцій як фундаментального знання соціологія має справу не з реальним світом, а таким, що досягається розумом, – простором граничних модельно-аналогових форм, штучних конструкцій, умовностей, припущень, які відтворюють, імітують якості, поведінку наявних структур у деякому порядку наближення. Останній задається мірою абстрагування від конкретики, ініціюючи побудови різного рівня абстракції від макетів “малих груп”, “чинників” до концепцій “ідеальних типів”.

Існують різні види моделей. Ю.Плотницький вирізняє такі моделі соціальних процесів [4]. Іконологічне моделювання – методологія, що базується на дослідженні комп’ютерних моделей складних систем і сучасних методах візуалізації інформації. Змістовна модель – модель, що формується у вербальній формі або у змішаному вербально-візуальному уявленні. Когнітивна модель – образ об’єкта, який формується когнітивною системою на засадах її “картини світу”. Концептуальна модель – змістовна модель, для формулювання якої використовуються теоретичні концепти і конструкти певної предметної сфери знання. Формальна модель – модель, сформульована мовою математики чи інформатики. У соціальній системі як елемент її зазвичай фігурує індивід чи підмножина індивідів. У низці моделей соціальних систем люди належать до навколишнього середовища, а як елемент розглядають соціальну взаємодію або комунікацію.

Під математичним моделюванням розуміють процедуру, яка виникає на практиці за умов дефіциту часу (для відстежування динаміки соціальних процесів), багатоваріантних сценаріїв перебігу соціальних процесів, багатокритеріальності оцінок соціальної ситуації. Математичне моделювання – це процедура “програвання” на комп’ютері математичних моделей, які описують соціальні процеси. Застосування будь-яких математичних конструктів (формул, моделей, методів тощо) в соціологічних дослідженнях, як зазначає Г.Татарова, має характер моделювання, тому в методологічному плані не варто відокремлювати динамічні моделі від статичних, прості (наприклад, на кшталт лінійної моделі регресійного аналізу) від складних (на кшталт системи диференціальних рівнянь), лінійні від нелінійних [5]. Тобто загалом ідеться про ставлення до математичної формалізації в емпіричних соціологічних дослідженнях.

В історії розвитку емпіричної соціології можна виокремити різні етапи з домінуванням різних точок зору: від повного неприйняття суто математичного моделювання та й самого терміна “моделювання” в соціології – до всілякого звеличення пізнавальних можливостей математичного моделювання в процесі отримання якісно нового знання. Утім, біполярний характер ставлення до математичного моделювання зазнав за сучасних умов кардинальних змін, що зблизило діаметрально протилежні позиції.

Наведені далі тенденції можна інтерпретувати як характерні ознаки затребуваності когнітивного моделювання загалом і математичного зокрема. Обговорюються такі проблеми, які умовно можна назвати проблемами емерджентної (стрибкоподібної) еволюції. Висуваються завдання вивчення сконструйованої (на рівнях особистості й різноманітних спільнот) соціальної реальності; вводяться в соціологічну практику такі поняття, як габітус (теоретичний конструкт, який означає тип особистості, виходячи з її системного вивчення у просторі й часі), симулякрум

(термін, що слугує для визначення подібності соціальної реальності) тощо. Зростання уваги до якісних методів також засвідчує прагнення глибини, багатовимірності й системності під час вивчення соціальних феноменів (і це незважаючи на те, що прихильники якісних методів практично не використовують терміни “багатовимірність” і “системність”).

За ставленням до пізнавальних можливостей математичного моделювання у вивченні соціальної реальності можна виокремити три типи дослідників: “такі, хто не вірить у моделювання”, “помірковані”, “такі, хто перебільшує пізнавальну силу моделювання”. Останні нерідко закликають до освоєння логіки “кнопкового” моделювання, сенс якого – в отриманні знання за допомогою простого “натискання кнопок” комп’ютера.

У 70-ті роки ХХ ст. спостерігався математичний бум, який давав надію на якісно новий стрибок у зростанні математичої культури соціологічних досліджень. На жаль, цього не сталося. Водночас деякі сучасні тенденції викликають певний оптимізм. У межах математичної науки дослідники, усвідомлюючи складності моделювання соціальних процесів, порушують питання про межі інтерпретації результатів моделювання, пропонують нові підходи і моделі, ґрунтовані на так званому гнучкому, м’якому моделюванні. Останнє дає змогу інтерпретувати результати моделювання в контексті можливих сценаріїв розвитку соціальних процесів, що вивчаються, а самі моделі можуть розглядатись як діагностичні процедури значної прогностичної сили.

Епітети “гнучке”, “м’яке” зрозумілі соціологам, але рідко використовуються математиками. Важливим (саме для соціології) є те, що стиль математичного мислення у царині моделювання соціальних процесів змінюється. Характерними ознаками цього є, по-перше, розширення проблемного поля; по-друге, бажання дослідників об’єднатися на принципах міждисциплінарного підходу; по-третє,

пропагується ідея наочності процесу моделювання. Нарешті, розширюється й понятійне поле моделювання.

Розглядаючи важливу й складну проблему соціологічного виміру, відомий дослідник Ю.Толстова обстоює думку, що вимірювання – це процес моделювання реальності. Сама по собі ця ідея запозичена з репрезентаційної теорії вимірів. Однак Ю.Толстова розширює розроблений у межах цієї теорії підхід. Моделювання розуміється широко – результатом виміру зовсім не обов'язково мають бути числа (навіть “неповноцінні”, на кшталт тих, які відповідають номінальній чи порядковій шкалі); фрагмент реальності, що моделюється, не обов'язково має бути заданий математично суворо – як система з відносинами; відображення емпіричної системи в математичній не обов'язково має виражатися як суворий математичний гомоморфізм (тобто відображення, що зберігає базові операції та відношення).

Ю.Толстова детально аналізує, якими можуть бути ті мінімальні припущення про соціальну реальність, які все-таки потрібно зробити, щоб вимірювання можна було здійснити, розглядає метод одновимірного розгортання Кумбса, (який глибоко проаналізував специфіку соціологічної інформації, вивчив роль моделей сприйняття, оцінив роль числових моделей у соціології) [10]. Якщо дослідник хоче грамотно здійснити вимірювання, підкреслює Ю.Толстова, він має розуміти, яку саме реальність планує моделювати в процесі вимірювання і передусім, яким є основний елемент цієї реальності – модель сприйняття респондентом об'єктів, які пропонуються йому для оцінювання [6].

Розуміння вимірювання як моделювання, відображення реальності дає змогу привести до єдиної основи різнорідні підходи до вимірювання і з єдиної точки зору (побудови адекватної моделі реальності) поглянути на досить різнорідні результати у сфері соціологічного вимірювання. Детально проаналізований погляд на вимірювання в ме-

тодологічному сенсі дуже близький до відомих теоретичних концепцій, покладених в основу уявлень про тричастинну модель поняття.

Відповідно до принципів теорії вимірювань вимірювання розуміють як певного роду моделювання реальності, йому передують чітке виокремлення (а) емпіричної системи, тобто фрагменту реальності, що моделюється, (б) математичної системи, яка слугує базою для побудови пошукової моделі, а також розроблення алгоритму, що перетворює першу систему на другу. Згідно із тричастинною моделлю поняття процес формування останнього розпадається на:

– (а) виокремлення бази поняття, тобто множини всіх сутностей (реальних і можливих, мислимих за допомогою цього поняття);

– (б) формування репрезентуючої частини поняття, тобто сукупності структур, які відображають базу в деякій інтелектуальній системі (ці структури визначають базу, іменують, описують, моделюють їхні якості й відносини тощо; компонентами репрезентуючої частини можуть бути як повсякденні поняття, так і математичні конструкції);

– (в) виокремлення кроків процесу зв'язування (побудови зв'язків) репрезентованої частини та бази (іменування, погодження, сприйняття, висновки, вимірювання, обчислення) [7, с. 99–102].

На перший план має виходити розгляд всього дослідження як моделювання у широкому розумінні. І в світлі цього доводиться, що модель, закладена у підході до вимірювання (і в першу чергу – модель сприйняття), – це лише частина тієї моделі, якою користується соціолог. Другою частиною є модель, закладена в методі аналізу. І ці частини мають узгоджуватися між собою.

Вивчення на підставі моделей об'єктів, що взаємодіють, становить сутність системного підходу, де вихідними є такі категорії, як управління (вплив) та реакція (результат), що визначають функціональну структуру і семантику моделей. Проте, як слушно зауважує Дж.Тернер у своїй

праці “Аналітичне теоретизування”, “термін “модель” у суспільних науках використовується невизначено. У більш розвинутих науках модель – це спосіб наочного подання деякого явища в такий спосіб, щоб показати його основні якості та їхні взаємозв’язки” [8, с. 115]. Мусимо констатувати, що більшість того, що соціологи у своїх публікаціях називають моделями, не є такими, бо не відповідають принципам засадам системного підходу. Зазвичай це просто схеми або графічні ілюстрації до описового тексту.

Тож вибір моделі – справа аж ніяк не математика. Більшою мірою це справа соціолога. За моделлю стоїть зміст. Якщо соціолог хоче, щоб використовувані ним підходи і до вимірювання, і до аналізу давали змогу адекватно відображати реальність, він має розуміти згадувані моделі. Вже на етапі розроблення програми соціологічного дослідження необхідно приділяти серйозну увагу забезпеченню взаємозв’язку фрагмента соціальної реальності, що вивчається, теоретичного і поняттєвого каркасу дослідження.

Спинимось на визначенні теоретичної складової, оскільки її передумовою завжди виступає побудова моделі реального об’єкта, його уявної пізнавальної конструкції, тобто зрештою ідеалізованого об’єкта. Дослідник насправді працює не з об’єктивною реальністю як такою, а з її теоретичною моделлю. Ідеалізовані об’єкти утворюються за допомогою абстрагування, тобто уявного конструювання понять про об’єкт, яке є прообразом реального об’єкта й тому не існує в дійсності.

Доцільно в цій площині нагадати, що “теорія” (від грецьк. – розгляд, дослідження, спостереження) визначається як найрозвинутіша форма організації наукового знання, яка дає цілісне уявлення про закономірності й суттєві зв’язки певної сфери дійсності. Їй генетично передують інші форми організації знання – первісні пояснювальні схеми, класифікації, типології тощо. Найчастіше вони входять до складу теорії у вигляді законів, типології даної теорії.

З цього погляду теорія – форма достеменного знання про деяку сукупність об'єктів. Вона являє собою систему взаємопов'язаних тверджень і доказів, містить методи пояснення й передбачення явищ цієї предметної сфери. Таким чином, за В.Ільїним, термін “науковість” фіксує основоположні ознаки теорії, які характеризують спосіб уймовірення істини для суб'єкта відповідно до загально-прийнятих канонів науки [9, с. 15]. Критеріями науковості будь-якої теорії прийнято вважати об'єктивність і верифікованість (можливість емпіричної перевірки) отримуваних фактів, доказовість і аргументованість, обґрунтованість і логічну несуперечливість основних положень, інтерсуб'єктивність (загальнодоступність) і природність, відтворюваність і фальсифікованість (спростовуваність).

Порівняльний аналіз об'єктів соціальних наук свідчить, що соціальна теорія на відміну від інших наук претендує на вивчення інтегративних процесів і явищ соціального життя людей. Ці явища і процеси мають “наскрізний” характер, тобто пронизують усі аспекти соціуму. Однак теоретичний вираз соціального має тут свої межі й пізнавальні кордони; соціальне не може претендувати на “універсальність”.

Визнання “внутрішніх” та “інтегративних” зв'язків соціуму, соціальної реальності як предмета соціальної теорії потребує подальшої конкретизації.

Г.Бекер виокремлює два типи соціальної теорії – редукціоністські, які намагаються пояснити соціальні явища несоціальними чинниками (фізичними, географічними, кліматичними тощо), і протосоціологічні, які безпосередньо передували появі сучасної наукової соціології [10, с. 17–18].

Представник “діалектичної” орієнтації в соціальній теорії Ж.Гурвіч прагнув створити загальну науку про соціальну реальність на засадах інтеграції пізнавальних можливостей історії і соціології. Об'єкт такої інтегративної науки – “цілісні соціальні феномени”, що виступають як резуль-

тати або продукти колективної творчості людей на різних рівнях соціальної реальності.

Серед американських теоретиків ідею загальної соціальної теорії, висловлену й обґрунтовану класиками соціальної думки, розвиває надалі Е.Тірік'ян. Він вибудовує свою "загальну теорію соціального існування" на фундаменті феноменологічної філософії й соціології, переосмислюючи певним чином класичну спадщину соціальної науки. Соціальна реальність розглядається в межах такої теорії, як "глобальний феномен інтерсуб'єктивної свідомості". Необхідність такої теорії дослідник обґрунтовує не лише на підставі свого розуміння природи соціальної реальності, а й з огляду на порівняльний аналіз предметних сфер різних соціальних наук і передусім – соціології та культурної антропології.

Н.Луман сучасну теорію соціальних систем розглядає як теорію системної диференціації, яка робить акцент не на співвіднесенні цілого і частини, як попередні системні теорії, а на розмежуванні системи і навколишнього світу, зокрема й оточення всередині самої системи.

Е.Гіденс вважає головним завданням власної теорії структурації переосмислення дуалізму соціального суб'єкта й об'єкта як дуальності (двоєдності). Відповідно П.Бурдьє сутність свого підходу визначає як "конструктивістський структуралізм". Теорія соціального простору передбачає не тільки переосмислення природи соціальної реальності в дуалістичному (суб'єктивістсько-об'єктивістському) плані, а й принципово нове тлумачення соціальної теорії. Вона дедалі більше стає соціальною топологією, *analysis situs*, тобто вченням про співвідношення позицій, які посідають суб'єкти у спільному для них просторі життя.

Ці дослідники наголошують на важливій ролі культурної й соціальної антропології у визначенні інституціональних структур соціального життя. Сучасна теорія соціальної реальності сьогодні не може обійтися без синтезу

соціологічних і антропологічних підходів. За інституціональними (суспільно узаконеними) феноменами соціального життя лежать “глибинні” неінституційні структури, які традиційно вивчає антропологія на прикладі примітивних суспільств. Без розуміння останніх неможливо дістатися “онтологічного” рівня соціокультурної реальності, який охоплює сутнісні моделі людського існування. Отже, соціальний світ виступає об’єктом соціокультурного аналізу, який поєднує теоретико-методологічні можливості наук про культуру, суспільство й особистість, і спирається на загальнонаукові підходи і принципи (реалізм та ідеалізм, раціоналізм та інституціоналізм, системний і комплексний, еволюційний і соціоінженерний підходи), забезпечуючи побудову моделей соціальної реальності.

Звичайно, соціологія потребує різноманітності підходів. Проте вся історія теоретичної соціології свідчить, що ані конструювання якоїсь супертеорії, ані застосування *стратегій синтезу, кодифікації, інтеграції, комбінування, уніфікації, когерентності* чи навіть “*тоталітаризації*” не можуть забезпечити перехід до якісно нового рівня соціологічного мислення. Цілком очевидно, що потрібен інший підхід.

Пошуки методології, придатної для дослідження таких високих за рівнем складності й диференційованості систем, як соціальна реальність, неминуче приводять нас до моделювання – ефективного і гнучкого загальнонаукового інструменту дослідження. У сучасному наукознавстві досить успішно застосовується моделювання для ефективного дослідження. Методологія моделювання, як свідчить, зокрема, й наш власний досвід [11], може забезпечити продуктивний розвиток сучасної соціології за умов її теоретико-методологічної плюралістичності.

Література

1. *Социологические* размышления: интервью с проф. Н.Луманом // Проблемы теоретической социологии / ред. А.О.Борноев. – СПб., 1994. – С. 236–248.
2. *Теория общества*. Фундаментальные проблемы: сб. / пер. с нем., англ. ; вступ. ст., сост. и общ. ред. А.Ф.Филиппова. – М., 1999. – 432 с.
3. *Мариніч І.* Соціальна реальність у соціологічній традиції та сучасних теоріях: здобутки й проблеми / І.Мариніч // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 74–89.
4. *Плотницкий Ю.М.* Модели социальных процессов / Плотницкий Ю.М. – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – М. : Логос, 2001. – 296 с.
5. *Татарова Г.Г.* Математическое моделирование социальных процессов в социологическом образовании / Г.Г.Татарова // Социологические исследования. – 2001. – № 8. – С. 129–134.
6. *Толстова Ю.Н.* Измерение в социологии / Толстова Ю.Н. – М. : Инфра-М., 1998. – 222 с.
7. *Кузнецов В.И.* Понятие и его структуры. Методологический анализ / Кузнецов В.И. – К. : Ин-т философии НАН Украины, 1997. – 237 с.
8. *Тернер Дж.* Аналитическое теоретизирование / Дж.Тернер // Теории общества. Фундаментальные проблемы : сб. / пер. с нем., англ. – М. : КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 1999. – С. 103–156.
9. *Ильин В.В.* Теория познания. Эпистемология / Ильин В.В. – М., 1994. – 136 с.
10. *Беккер Г.* Современная социологическая теория в её преемственности и изменении / Беккер Г., Босков А. – М., 1961. – 895 с.
11. *Мариніч І.В.* Моделювання соціальної реальності: емпірична верифікація / І.В.Мариніч // Український соціум: загрози екстремальних ситуацій / [Рева Г.В., Врублевський В.К., Ксьондзенко В.П., Мариніч І.В.] ; за ред. проф. В.К.Врублевського. – К. : Інф-вид. центр “Інтелект”, 2003. – С. 273–302.